

(So)arta pledoariei. *Verba volant?*

The (fate) art of pleading

Oana Munteanu¹, Sorin-Claude Modreanu²

Rezumat: Încă din antichitate, arta oratorică (*ars bene dicendi*) se afirmă ca o componentă esențială a societății. Fiind un instrument pentru politicieni, juriști și nu numai, o bună stăpânire a comunicării a devenit o aptitudine indispensabilă. Desigur, intelectualii au început treptat să se preocupe de această artă din perspectivă metodologică, creând școli de retorică și teoretizând cunoștințele în materie. Astfel, evocând cele mai importante figuri ale oratoriei și explorând teoria acestei arte, am analizat dezvoltarea acesteia până la forma pe care o are în prezent, cu o atenție deosebită pentru componenta judiciară a oratoriei, pledoaria avocatului.

Cuvinte cheie: oratorie, comunicare, retorică, pledoarie, cuvânt.

Abstract: From ancient times, the oratorical art (*ars bene dicendi*) affirms itself as an essential component of society. Being an instrument for politicians, jurists and more, the ability to communicate became an indispensable aptitude. Naturally, intellectuals gradually started to show interest for this art from a methodological perspective, starting schools of rhetoric and theorizing the knowledge on the subject. Therefore, by evoking the most important figures of oratory and exploring the theory behind this art, we analyzed its development until it reached the form it has in present times, with a particular interest for the judicial component of oratory, the lawyer`s plead.

Keywords: oratory, communication, rhetoric, plead, word.

1. *Breviar istoric*

În engleză, *plead* (în franceză *plaider*), din latinescul *placitum*³, semnifică, literalmente, “acel lucru care face plăcere, un lucru asupra căruia există consens”⁴. Așadar, conținutul acestei noțiuni sugerează finalitatea unei pledoarii, de a face

¹ Doctorand, Facultatea de Drept, Universitatea “Alexandru Ioan Cuza” Iași, e-mail: oana.munteanu93@yahoo.com.

² Doctorand, Facultatea de Drept, Universitatea “Alexandru Ioan Cuza” Iași, e-mail: modreanu.sorin@yahoo.com.

³ https://www.etymonline.com/word/plead?ref=etymonline_crossreference#etymonline_v_16473, consultat la 20.04.2022, traducerea ne aparține.

⁴ Idem, consultat la 20.04.2022.

plăcere și de a genera consens. Dimensiunea persuasivă, specifică pledoariei, tocmai către asta tinde, să întărească, argumentat, o anumită părere astfel încât aceasta să fie primită întocmai și de către cei care anterior aveau o altă optică asupra aceluiași subiect. Așa fiind, este doar natural modul în care cei mai abili oratori au transformat această activitate în artă. Rațiunile dezvoltării artei oratoriei nu sunt doar utilitare, și anume convingerea publicului sau a unei persoane, ci și estetice, deoarece, așa cum s-a demonstrat de-a lungul istoriei, publicul se aduna cu plăcere atunci când marii oratori luau cuvântul.

În această lucrare vom explora înțelesul noțiunii de pledoarie și evoluția acesteia, încercând să conturăm o imagine despre modul în care aceasta era înțeleasă în trecut față de forma ei actuală.

Pledoaria este în primul rând un discurs persuasiv. Așadar, putem presupune fără să exagerăm că aceasta, în formele ei inițiale, precede forma pe care a dobândit-o în procedurile judiciare. În această scurtă introducere la tema studiată, vom cerceta geneza acestei cuvântări menite să convingă, mai cu seamă în ipostazele sale studiate, când cel care pledează urmează anumite criterii și reguli pentru a obține un efect cât mai puternic.

Retorica se învață, elocvența e un talent.⁵ Elocvența este “însușirea de a fi elocvent; arta de a vorbi frumos, emoționant, convingător.”⁶ Acest atribut stă, așa cum vom observa în cursul acestei lucrări, în centrul artei oratorice. Astfel, în funcție de experiența și talentul oratorului, rezultatul poate fi poate fi îmbunătățit. Într-o epocă în care informația se difuzează preponderent oral⁷, “în agora din Atena sau în forumul roman”⁸, oratorii iau cuvântul din ce în ce mai des⁹ pentru a transmite și pentru a convinge. Locul pe care aveau mai târziu să îl aibă avocații era, în Grecia antică, ocupat de logografi. Aceștia din urmă puteau fi angajați pentru a redacta cele ce urmau a fi susținute de părți într-un cadru judiciar. În mod logic, importanți logografi au fost, de asemenea, importanți oratori.¹⁰ În acest fel, retorica, arta de a convinge, își croiește locul pe care nu avea să-l mai părăsească din litigii.

Se cuvine să evocăm doi dintre cei mai importanți exponenți ai artei oratorice (*ars bene dicendi*¹¹) ai lumii antice, Cicero și Demostene¹². Este, așadar, important să observăm impactul pe care aceștia l-au avut asupra civilizațiilor romane și greci, căutând astfel să explicăm importanța și atenția pe care o primea această abilitate de a construi și de a susține public un discurs. O trăsătură

⁵ A. Billard, *La rhétorique antique (1): Histoire de l'art oratoire*, 2021, disponibilă la adresa web: <https://eduscol.education.fr/odysseyum/la-rhetorique-antique-1-histoire-de-lart-oratoire>, consultat la 14.04.2022.

⁶ <https://dexonline.ro/definitie/elocventa>, consultat la 26.05.2022.

⁷ A. Billard, *op. cit.*

⁸ Idem.

⁹ Idem.

¹⁰ Idem.

¹¹ M. F. Quintilian, *Arta oratorică*, Editura Minerva, colecția Biblioteca pentru toți, 1974, p. 207.

¹² C. Packham, *Cicero's Ears, or Eloquence in the Age of Politeness: Oratory, Moderation, and the Sublime in Enlightenment Scotland, Eighteenth-Century Studies*, vol. 46, nr. 4/2013, p. 499.

comună, putem să o numim esențială, a celor doi mari oratori este, conform doctrinei, elocvența¹³. De asemenea, conform aceluiași autor, există diferențe fundamentale între arta oratorică din prezent și cea din antichitate, aceasta din urmă fiind orientată către sublim, aflată perpetuu în căutarea perfecționării, spre deosebire de cea modernă, mai temperată și mai simplă¹⁴.

Demostene, unul dintre marii oratori greci, și ai întregii istorii, care a trăit cu aproximativ 3 secole înaintea lui Cicero, în secolul al IV-lea î. Hr.¹⁵, a fost chiar modelul acestuia.¹⁶ Au fost conservate aproximativ 61 de discursuri¹⁷, între care numeroase discursuri politice, care, în timp, i-au adus importante atribuții în Atena.¹⁸ Acesta a fost delegat să meargă în Macedonia pentru a trata cu regele Filip al II-lea al Macedoniei, a reușit să reunească Atena și să o facă să adopte o poziție mai agresivă față de Macedonia, a fost delegat să meargă la Argos și Messene în Pelopones pentru a împiedica formarea unei alianțe dăunătoare cu regele Filip al II-lea al Macedoniei și în 342 î. Hr. i s-a încredințat misiunea de a constitui o ligă elenă pentru a rezista militar Macedoniei.¹⁹

Carierea sa politică și cea, să-i spunem, deși nu este o denumire precisă, judiciară, sunt susținute de talentul său pentru oratorie. Discursurile de impact, persuasive și care să fie capabile să capteze atenția publicului sunt în mod egal necesare în ambele sale cariere. Mai aproape de tema noastră ar fi totuși cariera judiciară, care a luat forma profesiei de *logographos*²⁰. Această profesie inedită s-a format deoarece, în Atena secolului al IV-lea, care era deja o democrație, cetățenii nu aveau dreptul de a fi asistați, precum în prezent, de un avocat. Aceștia aveau însă posibilitatea de a angaja un logograf, precum Demostene, care să le redacteze discursul pe care aveau să-l susțină în față instanței de judecată. Și așa cum astăzi un bun avocat stăpânește, într-o măsură suficientă, arta oratoriei pentru a încerca să influențeze în avantajul său cursul demersurilor judiciare, un logograf stăpânește la rândul său arta discursului, deoarece discursurile pregătite de aceștia sunt menite să fie susținute oral de părți²¹.

Cicero, care a trăit între anii 106 î. Hr. și 43 î. Hr. este exponentul artei oratorice romane, pe care Seneca îl numea “singurul spirit de proporțiile imperiului”²².

În Roma în care s-a format Cicero, existau deja școli de retorică înființate de oratorii greci, unde se studia discursul deliberativ și discursul judiciar.²³ În

¹³ C. Packham, *op. cit.*, p. 499.

¹⁴ *Ibidem*, pp. 499-500.

¹⁵ <https://www.worldhistory.org/Demosthenes/>, consultat la 26.04.2022.

¹⁶ Cicero, *Arta oratoriei*, Editura Saeculum I. O., ediție bilingvă, text latin și traducere, însoțite de studiu introductiv, note și indice de T. Diaconescu, București, 2020, p. 11.

¹⁷ <https://www.worldhistory.org/Demosthenes/>, consultat la 26.04.2022.

¹⁸ *Idem*.

¹⁹ P. Lévêque, *Aventura greacă*, volumul al II-lea, colecția Biblioteca de artă, arte și civilizații, Editura Meridiane, București, 1987, pp. 19-26.

²⁰ <https://www.worldhistory.org/Demosthenes/>, consultat la 26.04.2022.

²¹ <https://www.britannica.com/biography/Demosthenes-Greek-statesman-and-orator>, consultat la 27.04.2022.

²² Seneca, v. *Controversiae, praefatio* II, *apud* Cicero, *op. cit.*, p. 5.

mod natural, ulterior înființării acestor instituții, romanii au început să redacteze propriile lucrări de oratorie, aculturând și adaptând aceste învățături la cultura romană. Datând din anii 86-80 î. Hr., primul tratat de retorică în latină a fost atribuit lui Cicero.²⁴ Acest aspect ne poate oferi o dimensiune mai bună a locului oratoriei în sec. I înainte de Hristos. Observăm o preocupare autentică a societății, și, mai cu seamă, a intelectualilor acelor vremuri pentru cultivarea abilităților oratorice, lucru care reprezintă premisa culmilor pe care această artă le-a atins în antichitate. De asemenea, diminuarea treptată a acestor preocupări în societate explică, așa cum vom observa în continuare, lipsa unor evoluții importante a structurii unei pledoariei, astfel cum o regăsim în continuare în doctrină²⁵.

„În vremea lui Cicero, două curente opuse stăpâneau elocința: *asianismul* și *aticismul*. (...) Discursul aticist, sobru și elegant, fără figuri de stil, este înlocuit cu discursul asianic, rafinat, emfatic, împodobit.”²⁶ Așadar, oratoria era deja o disciplină matură, care năștea înăuntrul ei diferite curente și orientări. Aceasta urmează pașii firești ai evoluției oricărei arte, idei opuse asupra aceluiași subiect se întâlnesc și nasc contradicții fertile, care în timp rafinează și sporesc anvergura acesteia. “(...) Cicero a creat o nouă orientare care reprezintă o sinteză a virtuților asianice și atice. Această nouă direcție se numește rhodiană, în memoria lui Molon din Rhodos, care a modelat excesele oratorice ale lui Cicero în perioada când se afla la studii în Grecia.”²⁷ În *De Oratore*. “El (Cicero, n. n.) consideră elocința ca regină a științelor și artelor (...). Acesta (stilul oratoric, n. n.) trebuie să aibă virtuți multiple: claritate, abundență, puritate, proprietate, conveniență, demnitate, să îmbine expresivitatea lingvistică cu cea extralingvistică și să ducă, în ultimă instanță, la concilierea dintre real și ideal.”²⁸

Se cuvine, în acest context, să amintim și un exponent român al acestei arte perene, care nu a fost neglijată în spațiul românesc. Încă din secolul al XIX-lea, există studii importante privind arta retoricii²⁹. Resursele nu sunt puține, ținând cont că secolele al XIX-lea și al XX-lea au fost abundente în pledanți excepționali. Putem evoca nume importante precum Mihail Kogălniceanu, Titu Maiorescu, D. Alexandrescu, Take Ionescu, Matei Cantacuzino, Nicolae Titulescu³⁰, “maestri ai cuvântului, care se bucurau de o autoritate de necontestat și de un mare prestigiu social și de breaslă, cei mai mulți dominând și viața politică.”³¹

²³ *Ibidem*, pp. 6-7.

²⁴ *Idem*.

²⁵ C. Sălăvăstru, *Mic tratat de oratorie*, ed. a III-a, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Iași, 2021, *in integrum*.

²⁶ Cicero, *op. cit.*, p. 7.

²⁷ *Ibidem*, p. 8.

²⁸ *Ibidem*, p. 10.

²⁹ Y. Eminescu, *Pledoarii celebre. Antologie de oratorie judiciară*, Editura Lumina Lex, București, 1995, pp. 150-151.

³⁰ *Ibidem*, pp. 151-153.

³¹ *Ibidem*, p. 153.

Între toate aceste figuri ilustre am ales să-l evocăm pe Barbu Ștefănescu Delavrancea, pe care Titu Maiorescu îl numea³² “cel mai strălucit orator al României contemporane”³³. Capacitățile sale remarcabile s-au manifestat în mai multe domenii, precum literatura, dreptul și politica, fiind scriitor, avocat, om politic și ziarist.³⁴ Aria întinsă de materii pe care le stăpânea a fost baza deprinderilor sale, astăzi renumite, în arta oratoriei. “Rar așa perfectă armonie la cuvânt, ton și gest”.³⁵ Prin pasiunea cu care își servea profesia și, implicit, arta oratorică, asemenea figuri îi readuc, cel puțin pentru moment, frumosul și complexitatea pe care aceasta le avea în antichitate.

Observăm astfel cum modelul consacrat în trecut funcționa în continuare, cei care stăpâneau arta oratoriei fiind printre cei mai renumiți profesioniști ai dreptului și oameni politici de seamă deopotrivă. Acest lucru este notabil prin prisma faptului că ilustrează capacitatea unor maeștri ai elocinței de a-și câștiga locul în roluri esențiale societății vremurilor și de a influența, prin cuvântul lor înțelept și răsunător, importante evenimente din istoria unei țări.

Dezvoltarea oratoriei în Antichitate a venit firesc, ca o încununare a rafinării acestui instrument major al omenirii – limbajul – prin care oamenii au depășit bariere de spațiu și timp, au învățat să trăiască împreună comunicând. Treptat, au descoperit că acest instrument poate fi și un redutabil mijloc de persuasiune și că un bun vorbitor, care se pricepea să găsească argumentele cele mai puternice, mai inspirate și mai seducătoare, obținea nu doar atenția ascultătorilor, ci și un subtil ascendent asupra lor, orientându-le opțiunile și deciziile. S-a conturat astfel o artă a oratoriei, bazată pe principii și tehnici speciale, menite să capteze bunăvoința și interesul ascultătorilor. Artă elocinței, această “splendoare a retoricii”, cum o numea semiologul și istoricul ideilor Tzvetan Todorov³⁶ a înflorit cu deosebire în Atena lui Pericle (bun orator el însuși) și în Roma lui Cicero. Cel din urmă a afirmat-o deschis: “(...) nimic nu mi se pare mai frumos decât să captivezi prin puterea cuvântului atenția unei adunări, să incite mintea ascultătorilor și să le determini voințele într-un sens sau altul. Aceasta este prin excelență arta care a înflorit întotdeauna la orice popor liber (...)”³⁷ O artă care a decăzut și s-a estompat până la dispariție, odată cu prăbușirea tipului de societate care îi dăduse naștere, realitate deplânsă de Tacit, de pildă, la circa un secol și jumătate de la moartea lui Cicero: “Adesea tu mă întrebi, Fabius Justus, de ce secolele precedente au cunoscut o înflorire și o abundență de oratori celebri, cu talent atât de faimos, în timp ce evul nostru, steril

³² *Ibidem, op. cit.*, p. 153.

³³ T. Maiorescu, *Critice*, București, vol. 3, 1930, p. 259 *apud idem*.

³⁴ M. Mora., *Biblioteca marilor procese*, Anul I, mai-iulie 1924, nr. 4-5, Editura “Curierul Judiciar”, București, 1924, pp. 11-12.

³⁵ *Ibidem*, p. 9.

³⁶ Tzvetan Todorov, *Teorii ale simbolului*, București, Univers, 1983, *apud* C. Sălăvăstru, *op. cit.*, p. 18.

³⁷ Cicero, *Despre orator*, I, VIII, în: Cicero, *Opere alese*, II, București, Univers, 1973, p. 27, *apud* C. Sălăvăstru, *op. cit.*, p. 16.

și lipsit de această glorie oratorică, aproape că a uitat până și termenul de orator.”³⁸

În prezent, deși nu a dispărut, arta oratoriei ocupă un loc mai marginal între preocupările avocaților. Un argument în sprijinul formei actuale a pledoariilor, orientate către eficiență și concizie, pe deoparte din pricina numărului mare de cauze aflate pe rolul instanțelor de judecată, ar fi tocmai dispariția curții cu jurați din România, în anul 1938. Judecătorul, fiind un profesionist, se poate concentra asupra aspectelor de conținut, trecând peste forma în care acestea sunt prezentate de avocat. Cu toate acestea, complexitatea și fluiditatea unor situații sau noțiuni și prestigiul tradițional al profesiei păstrează un loc important pledoariei și în prezent. Elocința avocatului face diferența atât de importantă între a realiza un act strict profesional, într-o modalitate sterilă, utilitară, și a răspunde cerințelor procedurii judiciare într-o modalitate deși metodică și cu pricepere structurată, estetică și care să provoace admirația celor care o ascultă.

2. În căutarea unei definiții a pledoariei

În absența unei definiții oficiale mulți juriști au încercat să stabilească sensul noțiunii de pledoarie, cele mai elocvente venind în mod natural nu de la teoreticienii, ci de la practicienii dreptului – îndeosebi din rândul avocaților pledanți:

Jacques Charpentier³⁹ considera că pledoaria este: “o voce, un corp, un joc de umbre și de lumini în tăcere, o elocvență reținută, o atenție ce nu este niciodată distrasă.”⁴⁰

Jean-Denis Bredin⁴¹ descrie pledoaria drept: “cuvinte aruncate în vânt și apoi imediat pierdute, cuvinte care protestează, cuvinte care se opun și care scutură greutatea ordinii stabilite.”⁴²

Pentru Jean-Marc Varaut reprezintă: “o linie în noapte, o rachetă care moare la naștere, prora unei bărci în mare”⁴³, în timp ce pentru Daniel Soulez-Larivière nu este altceva decât: ”greutatea inimii asupra cuvintelor”.⁴⁴

O definiție mai apropiată de terminologia juridică de care suntem inevitabil atrași este oferită de André Damien, conform căruia pledoaria este:

³⁸ Tacite, *Dialogue des orateurs*, Paris, Les Belles Lettres, 1985, *apud* C. Sălăvăstru, *op. cit.*, p. 18.

³⁹ Președintele Consiliului Baroului din Paris între anii 1938-1945 precum și președinte al Societății de legislație comparată între anii 1955-1957, pentru mai multe detalii, a se vedea: *** , *Eloge de M. le Bâtonnier Jacques Charpentier*, în *Revue internationale de droit comparé*, Vol. 26, nr. 4/1974, pp. 869-877, articol disponibil la adresa web: https://www.persee.fr/doc/ridc_0035-3337_1974_num_26_4_15642, site consultat la data de 16.01.2022.

⁴⁰ *Remarques sur la parole*, Éd. Dalloz-Sirey, 1944 *apud* P. Créhange, *Introduction à l'art de la plaidoirie*, 4e éd., Gazette du Palais, 2019, p. 61.

⁴¹ Membru al Academiei Franceze, ales în data de 15 iunie 1989, a fost cunoscut și admirat nu doar pentru talentul oratoric ci și pentru scrierile sale, cu precădere cele concentrate pe istoria contemporană, în acest sens: https://en.wikipedia.org/wiki/Jean-Denis_Bredin, accesat la 25.05.2022.

⁴² *Préface de l'annuaire de l'association des secrétaires et anciens secrétaires de la conférence apus* P. Créhange, *op. cit.*, p. 61.

⁴³ *L'abominable Dr. Petiot*, France Loisir, 1990 *apud* P. Créhange, *op. cit.*, p. 61.

⁴⁴ *Parole d'avocat*, Herrman, 1994 *apud* P. Créhange, *op. cit.*, p. 61.

“expunerea orală și dezvoltarea verbală a pretențiilor justițiabililor, discuțiile privind apărările părții adverse și ale obiecțiunilor legale, dezvoltarea argumentelor justificative ale reclamantului sau ale inculpatului.”⁴⁵

Conform definiții oferite de Dicționarul Explicativ al Limbii Române, pledoaria este o: “*Expunere orală făcută de un avocat în fața unei instanțe judecătorești pentru apărarea cauzei uneia dintre părțile implicate în proces.*”⁴⁶

O definiția similară o regăsim și în dicționarul Le Petit Robert⁴⁷ în acord cu care pledoaria constă în “acțiunea de a pleda” sau a expunerea orală a faptelor dintr-un proces și a pretențiilor justițiabilului, făcute de acesta sau cel mai adesea de un avocat.

În realitate, niciuna dintre definițiile expuse *supra* nu reușește să surprindă cu adevărat esența, pledoaria fiind un concept mult mai cuprinzător.

Pledoaria este o știință bazată pe tehnici retorice, teatrale și de comunicare ce permit realizarea unui rezumat, a unei sinteze, a unei expuneri de argumente în fața tuturor persoanelor ce trebuie convinse.⁴⁸

Într-o manieră simplistă, pledoaria este, într-adevăr, expunerea orală și structurată a unei cauze exercitată cu scopul de a convinge.⁴⁹ Într-un proces, pledoaria reprezintă expresia finală a dreptului la apărare, un drept fundamental cu caracter constituțional⁵⁰, ce își găsește reglementarea și în cadrul Convenției Europene a Drepturilor Omului⁵¹.

Atunci când prin lege se prevede că asistența juridică este una obligatorie și, ca atare, îndeplinirea actelor de procedură nu se poate realiza direct de către parte ci de către persoana desemnată, *ergo*, avocatul, pledoaria este realizată de acesta din urmă, ipoteză în care putem să ne referim la pledoarie drept - *postulație*.

Ca atare, pledoaria reprezintă finalmente un act judiciar ce se supune anumitor reguli procedurale sau anumitor uzanțe consacrate de-a lungul timpului în cadrul proceselor desfășurate în fața instanțelor de judecată.⁵²

De aceea, la apelul părților, avocații vor preciza *ab initio* dacă aceștia reprezintă sau asistă părțile din proces, în funcție de prezența sau lipsa acestora din urmă. În acest sens, în Franța avocații vor atenționa instanța la debutul

⁴⁵ André Damien et Henri Ader, Règles de la Profession d’Avocats, Dalloz, 2006-2007, *apud* P. Créhange, *op. cit.*, p. 61.

⁴⁶ <https://dexonline.ro/definitie/pledoarie>, accesat la 25.04.2022.

⁴⁷ <https://dictionnaire.lerobert.com/definition/plaidoirie>, accesat la 24.05.2022.

⁴⁸ P. Créhange, *op. cit.*, p. 61.

⁴⁹ *Idem*.

⁵⁰ Art. 24 din Constituția României – Dreptul la apărare: “(1) Dreptul la apărare este garantat. (2) În tot cursul procesului, părțile au dreptul să fie asistate de un avocat, ales sau numit din oficiu.”

⁵¹ Art. 6 alin. 2 din CEDO – Dreptul la un proces echitabil: ” 2. Orice acuzat are, în special, dreptul: c) să se apere el însuși sau să fie asistat de un apărător ales de el și, dacă nu dispune de mijloacele necesare pentru a plăti un apărător, să poată fi asistat în mod gratuit de un avocat din oficiu, atunci când interesele justiției o cer.”

⁵² P. Créhange, *op. cit.*, p. 62.

pledoariei cu formula: *"Je plaide corps présent"* atunci când clienții sunt prezenți în sala de judecată.⁵³

3. Regimul juridic al pledoariei:

3.1. Avocații – principalii actori ai pledoariei

Pledoaria este prin excelență un act specific avocatului, misiunea acestuia de a asigura reprezentare sau asistență juridică în fața organelor cu atribuții jurisdicționale⁵⁴ conducând la un quasi-monopol în această privință.

Potrivit dispozițiilor art. 3 alin. (1) lit. d) din Legea 51/1995: *"Activitatea avocatului se realizează prin: (...) d) asistență și reprezentare juridică în fața instanțelor judecătorești, a organelor de urmărire penală, a autorităților cu atribuții jurisdicționale, a notarilor publici și a executorilor judecătorești, a organelor administrației publice și a instituțiilor, precum și a altor persoane juridice, în condițiile legii"*.

Excepțiile în această privință sunt prevăzute de lege, sens în care amintim:

- prevederile art. 83 alin. (1) C. proc. civ.: *"În fața primei instanțe, în apel, precum și în recurs, persoanele fizice pot fi reprezentate de către avocat sau alt mandatar. Dacă mandatul este dat unei alte persoane decât unui avocat, mandatarul nu poate pune concluzii asupra excepțiilor procesuale și asupra fondului decât prin avocat, atât în etapa cercetării procesului, cât și în etapa dezbaterilor."*;
- prevederile art. 83 alin. (2) C. proc. civ.: *"În cazul în care mandatarul persoanei fizice este soț sau o rudă până la gradul al doilea inclusiv, acesta poate pune concluzii în fața oricărei instanțe, fără să fie asistat de avocat, dacă este licențiat în drept."*;
- prevederile art. 22 alin. (1) din Legea 51/1995: *"Avocatul stagiar poate pune concluzii numai la judecătorie și poate asista ori reprezenta partea la organele și instituțiile prevăzute la art. 3."*
- prevederile art. 22 alin. (3) din Legea 51/1995: *"Avocatul definitiv are dreptul să pună concluzii la toate instanțele, cu excepția Înaltei Curți de Casație și Justiție și Curții Constituționale, unde va putea pune concluzii dacă are o vechime neîntreruptă în profesie de cel puțin 5 ani de la definitivare."*

Din punct de vedere juridic, pledoaria reprezintă pentru avocat o obligația contractuală izvorâtă din contractul de asistență juridică încheiat cu

⁵³ Idem.

⁵⁴ Atât Codul de procedură civilă cât și Legea privind organizarea și exercitarea profesiei de avocat utilizează atât noțiunea de "asistare", cât și de "reprezentare". Între cele două noțiuni nu se poate pune semnul egalului, de vreme ce în cazul asistenței juridice justițiabilul se prezintă personal alături de avocatul său, în timp ce în cazul reprezentării avocatul ia locul justițiabilului și acționează în numele acestuia în baza unui contract denumit mandat *ad litem*. În cauzele penale regula este reprezentată de asistența juridică motivat de obligativitatea prezenței personale a suspectului sau inculpatului, astfel încât asistența poate avea loc fără a discuta în mod obligatoriu de o pledoarie.

clientul sau, în unele cazuri, chiar o obligație legală, cu referire aici la cazurile de asistență juridică obligatorie în cauzele penale⁵⁵ sau civile.

În alcătuirea pledoariei avocatul are libertate deplină, fiind cenzurat doar de normele deontologice, în relația sa cu clientul nefiind ținut a da socoteală despre modalitatea în care și-a construit sau susținut pledoaria, indiferent dacă pledoaria în sine reprezintă o activitate pentru care a fost convenit un onorariu distinct.⁵⁶

3.2. *Durata pledoariei*

În mod abstract, libertatea de a vorbi a avocaților este nelimitată, aceștia având teoretic posibilitatea de a își doza pledoaria cum doresc, acesta fiind poate și motivul pentru care există deopotrivă avocați care pot pleda foarte mult timp dar conferă senzația că au fost succinți dar și avocați care pledează doar pentru câteva minute care par interminabile.⁵⁷

Tot jurisprudența franceză ne oferă un bun exemplu în acest sens. Astfel, întreat fiind de către judecător de cât timp are nevoie pentru pledoaria sa, avocatul Fourcade răspunde instanței simplu: „nu știu”. Sesizând surprinderea instanței, avocatul precizează în continuare: „Acest lucru depinde de dumneavoastră, nu de mine. Mă voi opri când voi avea senzația că am convins instanța.”⁵⁸

În cadrul unui proces civil, președintele completului de judecată poate limita durata pledoariei fie stabilind de la bun început timpul acordat pentru fiecare parte fie prin solicitarea adresată avocatului în timpul pledoariei de a conchide în cazul în care se consideră lămurit.⁵⁹ Acest lucru nu înseamnă cu prisosință faptul că judecătorul nu dorește să asculte susținerile tuturor părților din dosarele pe care le instrumentează ci, dimpotrivă, poate reprezenta o modalitate de a își doza atenția astfel încât să fie în măsură să acorde interesul meritat fiecărei cauze în parte, fără riscul ca pledoariile inițiale să epuizeze concentrarea necesară celor finale.

În aceste situații, avocatul este nevoit să se adapteze și să își scurteze discursul pentru a se încadra în timpul acordat fiind permis, bineînțeles, ca în situația în care avocatul apreciază că au rămas chestiuni importante de subliniat să readucă în discuție dreptul său de a pleda fără limită în timp pentru a reuși să își completeze ideile și susținerile.⁶⁰

Un bun avocat trebuie să se poată adapta constant și să fie capabil să sesizeze chiar și cele mai imperceptibile semne ce pot trăda nerăbdare din partea instanței. În acest sens, chiar dacă inițial îi fuseseră acordate două ore pentru a își

⁵⁵ *Exempli gratia*, art. 90 din Codul de procedură penală.

⁵⁶ P. Créhange, *op. cit.*, p. 65.

⁵⁷ P. Créhange, *op. cit.*, p. 67.

⁵⁸ J.-D. Bredin et Th. Levy, *Convaincre: dialogue sur l'éloquence*, Odile Jacob, 1997, p. 302 *apud* P. Créhange, *op. cit.*, p. 67.

⁵⁹ Aspect ce reiese indirect dar neîndoielnic din textul articolului 216 alin. (4) C. proc. civ: „Președintele poate să limiteze în timp intervenția fiecărei părți. În acest caz, el trebuie să pună în vedere părții, înainte de a-i da cuvântul, timpul pe care îl are la dispoziție.”

⁶⁰ P. Créhange, *op. cit.*, pp. 67-68.

expune pledoaria, avocatul, sesizând primele semne de iritare, se va limita la doar 20 de minute și o va realiza cât mai eficient. Un avocat slab va rămâne obstinent la cele două ore acordate, indiferent de circumstanțe, pentru că acesta este incapabil să își ajusteze discursul și să își croiască argumentele în funcție de auditoriu.⁶¹

În realitate: "oratorul, întocmai precum un chirurg, trebuie să urmărească ceasul pentru a controla durata anesteziei".⁶²

Pledoaria este astăzi, însă, un exercițiu amenințat: procedurile scrise sunt din ce în ce mai favorizate în reorganizarea progresivă a justiției, în detrimentul realizării lor orale istorice.⁶³ Pentru acest motiv, este posibil ca foarte curând pledoaria să devină doar o îndepărtată amintire, o instituție strălucitoare a unei epoci apuse.

3.3. Protecția juridică a pledoariei - aspecte de proprietate intelectuală

Potrivit dispozițiilor art. 7 din Legea 8/1996: "*Constituie obiect al dreptului de autor operele originale de creație intelectuală în domeniul literar, artistic sau științific, oricare ar fi modalitatea de creație, modul sau forma de exprimare și independent de valoarea și destinația lor, cum sunt: a) scrierile literare și publicistice, conferințele, predicile, **pledoariile**, prelegerile și orice alte opere scrise sau orale, precum și programele pentru calculator.*"

Protecția dreptului de autor este limitată, însă, de textul articolului 35 alin. (2) din Legea 8/1996 în acord cu care: "*(...) În condițiile prevăzute la alin. (1), sunt permise reproducerea, distribuirea, radiodifuzarea sau comunicarea către public, fără un avantaj direct sau indirect, comercial sau economic: (...) b) de scurte fragmente ale conferințelor, alocuțiunilor, **pledoariilor** și ale altor opere de același fel, care au fost exprimate oral în public, cu condiția ca aceste utilizări să aibă ca unic scop informarea privind actualitatea.*" Cu respectarea dispozițiilor legale anterior redată, o pledoarie ar putea fi publicată, așadar, chiar fără acordul autorului.⁶⁴

Recunoașterea dreptului de autor în ceea ce privește pledoaria nu este nicidecum o chestiune recentă, încadrarea pledoariei în sfera de protecție a proprietății intelectuale reprezentând o materializare legală a unei soluții antice.

Jurisprudența franceză mai veche a statuat faptul că: "*Pledoaria reprezintă fructul cercetării întreprinse de avocat, al reflecțiilor sale, rezultatul unei operațiuni intelectuale de unde se naște discursul ce tinde spre manifestarea adevărului.*"⁶⁵

⁶¹ J.D. Bredin, Th. Lévy, *Convaincre: Dialogue sur l'éloquence*, Editions Odile Jacob, 1997, p. 301.

⁶² Cernelutti cité par Remo Danovi in Pascal Souris, *Tactiques et stratégies judiciaires*, Bruylant, 2009, p. 256 *apud* P. Créhange, *op. cit.*, p. 68.

⁶³ M. Barbou, *L'art de plaider en défense aux assises: analyse dialogique et argumentative d'une Technique sociale du sentiment: le cas del'affaire Courjault*. Droit. Conservatoire national des arts et métiers-CNAM, 2017, p. 25.

⁶⁴ P. Créhange, *op. cit.*, p. 68.

⁶⁵ T. civ. Seine, 1er ch., 13 févr. 1952, Gaz. Pal. 1952, 1, jur, p. 205, concl. Albaut, D. 1952, jur., p. 245 *apud* P. Créhange, *op. cit.*, p. 68.

Mergând pe firul acestei interpretări s-ar putea ajunge la concluzia că ceea ce este protejat de lege ar fi ideea – privită ca rezultat al muncii intelectuale a avocatului în soluționarea unei spețe. Or, acest lucru este prohibit de textul articolului 9 din Legea 8/1996, în acord cu care: ”Nu pot beneficia de protecția legală a dreptului de autor următoarele: a) ideile, teoriile, conceptele, descoperirile științifice, procedeele, metodele de funcționare sau conceptele matematice ca atare și invențiile, conținute într-o operă, oricare ar fi modul de preluare, de scriere, de explicare sau de exprimare.”

Este de netăgăduit faptul că pledoaria are la bază atât o activitatea creativă cât și una tehnică, cea din urmă fiind reprezentată de suma argumentelor juridice ce stau la baza discursului pentru a îi oferi acestuia concludență. Cu toate acestea, nu raționamentul juridic este cel care conferă rangul pledoariei de ”creație intelectuală”, acesta fiind de la un anumit punct comun în spețe similare.

În realitate, protecția juridică a dreptului de autor se răsfrânge asupra modalității concrete de expunere a ideilor, privită drept chintesența tuturor activităților inerente construirii unei pledoarii, de la interpretarea legii aplicabile, coroborarea teoriilor și opiniilor doctrinare până la avansarea unor idei proprii.⁶⁶

În situația proceselor cu nume sonore sau a cazurilor de notorietate ziarele obișnuiau să publice pledoariile *in integrum* sau realizau un rezumat urmat de o citare extensivă, jurnaliștii comentând frecvent calitatea pledoariei în baza reacțiilor auditoriului.⁶⁷

4. Componentele pledoariei

4.1. Componenta intelectuală

Arta pledoariei presupune fără dubiu anumite calități intelectuale și psihice indispensabile pe care unii oratori le-au dobândit de la naștere în timp ce alții au fost nevoiți să parcurgă un lung și sinuos drum pentru a le deprinde.⁶⁸

Cunoașterea impecabilă a dispozițiilor legale – este imposibil să poți vorbi într-un mod clar și convingător în privința unui lucru fără a îl studia în prealabil și mai ales, fără a îl înțelege. Ținând cont de faptul că auditoriul avocatului este compus preponderent din cunoscători ai dreptului, competența avocatului va fi deseori stabilită prin raportare la nivel cunoștințelor sale de drept material și procesual.⁶⁹

Stăpânirea la perfecție a regulilor de drept și de procedură de către avocat îl poate ajuta pe acesta să identifice anumite erori în desfășurarea ședinței de

⁶⁶ Pentru mai multe detalii în acest sens, a se vedea: N. Boboc, *Scurte considerații cu privire la dreptul de autor asupra operelor avocaților*, disponibil la adresa web: <https://www.juridice.ro/608559/scurte-consideratii-cu-privire-la-dreptul-de-autor-asupra-operelor-avocailor.html>, articol consultat la data de 08.02.2022.

⁶⁷ James M. Donovan, *Culture and the Courts in France*, în *Law and History Review*, Vol. 35, nr. 3/2017 p. 797, disponibilă la adresa web: https://www.jstor.org/stable/10.2307/26564541?seq=1&cid=pdfreference#references_tab_contents, pp. 797-798.

⁶⁸ P. Créhange, *op. cit.*, p. 75.

⁶⁹ *Idem.*

judecată, să răspundă rapid la o chestiune tehnică, să aducă în discuție sau să reacționeze în cazul unui incident procedural.⁷⁰

Cunoașterea limbii române – formularea unui discurs ține în primul rând de sintaxă, de gramatică, de ortografie și de conjugare. Cuvintele sunt periculoase și de aceea trebuie utilizate cu atenție pentru a nu conduce la discursul spre conotații nedorite, ambigue sau polisemantice.

În limbajul judiciar avocatul trebuie să elimine cuvintele inexacte, inutile sau indezirabile pentru a evita riscul unor erori de exprimare iar pentru a reuși acest lucru, trebuie cunoscută în primă fază originea exactă a cuvântului și nu sensul aproximativ.⁷¹

Odată rostite cuvintele nu mai pot fi restrânse, de aceea avocatul trebuie să acorde o atenție sporită cuvintelor pe care le pronunță în timpul pledoariei, exercițiu dificil mai ales în cazul improvizației când avocatul ar trebui să vorbească mai lent pentru a își găsi cuvintele potrivite.

Stilul conservator și rigid al discursului juridic ce și-a pus amprenta și în cazul pledoariei avocatului până la prima jumătate a secolului trecut este ușor atenuată de tendința de simplificare a structurilor sintactice, în încercarea de a oferi discursului un caracter concis și neechivoc. În atare condiții, riscul de a folosi termeni imprecizi sau de a denatura sensul cuvintelor este unul destul de scăzut.⁷²

Virtuțile morale – pentru a putea apăra justițiabilii și pentru a veghea și garanta drepturile fundamentale ale acestora, avocatul trebuie să cunoască legea și să asigure respectarea acesteia.

În plus, în fața unui abuz de drept un avocat trebuie să intervină cu mult curaj și să nu tacă pentru a înlătura liniștea ce refuză dreptul, birocrăția ce înăbușă spiritul și negarea ce asuprește libertatea.⁷³

Avocatul se confruntă cu o varietate de spețe alături de o gamă eterogenă de clienți, fiind nevoie de un spirit tolerant și curajos pentru a face față tuturor provocărilor pentru că la momentul dezbaterilor un avocat trebuie să fie combativ și luptător.⁷⁴

Diversitatea dosarelor conferă în timp avocatului deprinderi tehnice, artistice și chiar științifice, toate acestea fiindu-i necesare pentru a putea sintetiza și prezenta magistratului într-o manieră clară și precisă speța dedusă judecării.

Marii avocați pledanți au ajuns la aceeași concluzie: pentru a fi un bun orator nu trebuie să te oprești niciodată din citit, pentru că memoria este cea mai bună armă a avocatului.⁷⁵

⁷⁰ *Ibidem*, p. 76.

⁷¹ *Ibidem*, p. 77.

⁷² O. Arhip, *Teoria argumentării. Retorica modernă. Structuri și strategii argumentative în discursul juridic, politic și literar*, Editura Sedcom Libris, Iași, 2003, p. 28.

⁷³ P. Créhange, *op. cit.*, p. 83.

⁷⁴ *Idem*.

⁷⁵ *Ibidem*, p. 84.

4.2. Componenta naturală

Bertrand Périer reamintea faptul că: ”a vorbi, înseamnă în primul rând, a fi văzut. Toată lumea o poate experimenta: urmăriți un prezentator de televiziune, opriți sunetul, doar observând atitudinea, gesturile și mimica acestuia, veți avea o idee destul de precisă în privința tonalității observațiilor sale. Porniți sunetul în timp ce ascultați un discurs ținut într-o limbă pe care nu o cunoașteți, impresia va fi și mai izbitoare. Ca atare, cuvintele nu reprezintă totul. Au fost efectuate studii importante în această privință și s-a ajuns la concluzia că forța de convingere a unui discurs este divizată astfel: 60% pentru limbajul corpului, 30% pentru inflexiunile vocii (cu denumirea de prozodie) și doar 10% pentru cuvintele în sine. În concluzie, un orator este mai întâi văzut, apoi auzit și în cele din urmă, înțeles. Discursul, în sens larg, începe, așadar, din momentul în care oratorul apare în ochii auditoriului. De aici și importanța fructificării acestei apariții. Discursul este necesarmente o punere în scenă, în cadrul căreia totul contează, totul are sens și totul este semnificativ.”⁷⁶

Privirea – Este fără niciun dubiu că o frază simplă susținută de o privire directă cântărește mult mai mult decât o frază profundă rostită fără a ridica ochii din notițe.⁷⁷

Leonardo da Vinci spunea că privirea reprezintă ”fereastra sufletului”. De multe ori, interlocutorul va căuta un adevăr sau va percepe un dubiu, de aceea, a observa privirea interlocutorului este mai importantă decât controlarea propriei priviri. Atunci când privești în ochii celuilalt poți încerca să descoperi convingerile acestuia.⁷⁸

Lipsa contactului vizual este deseori asociată cu un vorbit nesincer sau ezitant, existând riscul ca, fără voie, să se ridice un baraj invizibil între pledant și auditoriu.⁷⁹ Ca atare, a înfrunța privirea gorgonelor reprezintă un lucru necesar atunci când pledezi.⁸⁰

Vocea și deprinderile artei teatrale – Vocea reprezintă o paletă infinită de registre, de variații și de particularități, reprezentând instrumentul muzical cel mai dificil de stăpânit.⁸¹

Un avocat care mormăie sau vorbește înăbușit își slăbește șansele, indiferent de calitatea pledoariei și a argumentării sale, de a fi înțeles.⁸²

O voce puternică poate fi un atu pentru un avocat pledant, un echilibru al tonului fiind însă necesar. Este important de reținut faptul că vocea i se va părea mereu mai puternică persoanei care vorbește decât interlocutorilor săi, așa încât, adaptarea vocii în funcție de context este esențială.⁸³

⁷⁶ Bertrand Périer, *La parole est un sport de combat*, JC Lattès, 2017, pp. 19-20 *apud* P. Créhange, *op. cit.*, p. 89.

⁷⁷ *Ibidem*, p. 90.

⁷⁸ *Idem*, p. 90.

⁷⁹ S. E. Lucas, *Arta de a vorbi în public*, trad. Miruna Andriescu, Editura Polirom, 2014, p. 251.

⁸⁰ P. Créhange, *op. cit.*, p. 90.

⁸¹ *Idem*.

⁸² *Ibidem*, p. 91.

⁸³ S. E. Lucas, *op. cit.*, p. 245.

Uniformitatea tonului conduce la monotonie, de aceea avocatul trebuie să stăpânească atât intonația cât și accentul în pledoariile sale, cele două fenomene fiind diferite dar care, însă, se suprapun. Accentul permite oratorului să insiste asupra unei silabe în timp ce intonația poate conduce la schimbarea înălțimii vocii. Jocul dintre accentul și intonația vocii în timpul pledoariei ajută la evitarea monotoniei și permite punerea în valoare a cuvintelor cheie din discurs.⁸⁴

Inflexiunile vocii pot oferi frazelor un ton ascendent sau unul descendent, adaptându-se discursului în scopul de a accentua sau nu cuvintele rostite în raport de greutatea acestora în discurs.⁸⁵

Tăcerea, pe care o găsim deseori elocventă, poate fi piesa ce scoate în evidență un discurs. O scurtă pauză înaintea unui argument oferă timp inclusiv celui care pledează să reflecteze și să aprofundeze ceea ce trebuie să puncteze în continuare.⁸⁶ Pauzele în discurs pot marca, totodată, finalul unei idei pentru a atrage atenția asupra concluziei iar pauzele făcute în momentul potrivit pot fi mult mai valoroase decât cuvintele atent alese.⁸⁷

În cele din urmă, vorbirea presupune un ritm natural dificil de controlat, motiv pentru care oratorul trebuie să își conștientizeze propriul ritm pentru a îl putea încetini sau accelera în funcție de dorința sa: de a sublinia o idee fundamentală sau de a trece peste un argument mai puțin important.⁸⁸

Știința retoricii face referire la trei noțiuni centrale: alături de *logos* (capacitatea de a utiliza corect limba de referință), și *ethos* (caracterul, starea de spirit, trăsăturile psihice) trebuie să adăugăm cea de-a treia componentă: *pahtos*-ul (mijlocul cel mai potrivit prin care auditoriul poate fi mișcat/sensibilizat). Un stil impecabil, rafinat, inteligent va seduce uneori auditoriul oratorului care nu dispune de un anume șarm scenic.⁸⁹

Thierry Lévy aprecia că imobilitatea totală servește elocvența, făcând referire la cuvintele unui avocat meridional a cărui nume nu îl dezvăluie dar care la finele vieții a lăsat următorul sfat tinerilor avocați: ”*Acoperiți-vă roba cu clopoței, dacă niciun nu va răsună înseamnă că ați reușit*”.⁹⁰

Observare, adaptare și improvizare – Fie că ne aflăm în faza pregătirii dosarului sau a susținerii pledoariei, avocatul trebuie să fie mereu pregătit pentru a se adapta unor circumstanțe noi sau a unor răsturnări de situație astfel încât să își poată îmbunătăți discursul.⁹¹

Ambii preopinenți se prezintă în fața instanței cu convingerea că fiecare deține adevărul obiectiv, cu toate că, în realitate, acesta va fi dezvăluit abia la final. În discursul juridic bazat pe dialectică, avocații participă fără să își dea

⁸⁴ P. Créhange, *op. cit.*, p. 94.

⁸⁵ S. E. Lucas, *op. cit.*, p. 245.

⁸⁶ P. Créhange, *op. cit.*, p. 95.

⁸⁷ S. E. Lucas, *op. cit.*, p. 246.

⁸⁸ P. Créhange, *op. cit.*, p. 96.

⁸⁹ *Ibidem*, p. 97.

⁹⁰ J.D. Bredin, Th. Lévy, *op. cit.*, p. 319.

⁹¹ P. Créhange, *op. cit.*, p. 99.

seama la un meci de scrimă intelectuală⁹² în care tușa câștigătoare este reprezentată de aserțiunea cea mai convingătoare din punct de vedere juridic.

Fără dubiu, este mult mai facil să percepem anumite detalii atunci când cunoaștem deja auditoriul. În provincie sau în cazul jurisdicțiilor speciale avocatul poate pleda multă vreme în fața acelorași magistrați, pe de o parte, și îi poate găsi drept preopinenți pe confrății săi cu care anterior s-a confruntat în alte dosare, pe de altă parte. Cunoașterea jurisprudenței actuale a judecătorului în egală măsură cu perceperea talentului adversarului sunt atuuri de necontestat în momentul pregătirii pledoariei.⁹³

În sens invers, în fața unui judecător în privința căruia avocatul se prezintă cu regularitate, a folosi aceeași pledoarie care la un anumit moment a avut succes poate obosește magistratul, așa încât, pentru a convinge avocatul trebuie mereu să surprindă.⁹⁴

Adaptarea pledoariei în funcție de starea mentală a judecătorului poate fi un exercițiu dificil pentru avocat având în vedere că magistrații sunt datori să adopte o atitudine obiectivă și impasibilă pentru a nu oferi niciun fel de semn de oboseală, stres, compasiune etc.

În ceea ce privește improvizația, indiferent de aptitudinile avocatului, aceasta nu se poate realiza în lipsa cunoașterii temeinice a dosarului și a mizei. Improvizația se dovedește utilă pentru avocatul care dorește să evite liniștea, tactul sau un răspuns scurt ori să gestioneze o revenire în discurs. Principiile improvizației, inspirate din tehnicile teatrale, sunt următoarele: întotdeauna acceptă o provocare și niciodată nu refuza să intri în joc; înregistrează fiecare informație din jur; revino fără să anticipezi vreodată; favorizează gestul și umple spațiul; fii concis și rămâi spontan.⁹⁵

Improvizația, întocmai precum notițele ori cuvintele prescurtate sau scrise în grabă, necesită în primul rând tehnică, multă concentrare și atenție la tot ce se întâmplă în acea clipă.⁹⁶ Improvizația nu reprezintă, așadar, un dar divin oferit doar câtorva persoane, ci ascunde, în realitate, un arsenal întreg de cunoștințe, de idei și de noțiuni apropiate cu iscusință.⁹⁷

Unii recurg la improvizație pe parcursul întregii pledoarii, în baza unui plan redactat mai mult sau mai puțin detaliat în timp cel alții vin pregătiți în fața auditoriului doar cu exordiul și perorația, fără a avea idei de vor spune între cele două până în momentul în care le este conferit cuvântul.⁹⁸ În ambele cazuri regăsim, însă, o constantă – toți cunosc dosarul până la cel mai mic amănunt.

⁹² A. Schopenhauer, *Arta de a avea întotdeauna dreptate sau Dialectica eristică*, trad. de Petre Gheorghe Bârlea, Editura Muzeul Literaturii Române București, 2010, p. 16.

⁹³ P. Créhange, *op. cit.*, p. 100.

⁹⁴ *Idem*.

⁹⁵ *Ibidem*, p. 102.

⁹⁶ *Idem*.

⁹⁷ Y. Eminescu, *op. cit.*, p. 16.

⁹⁸ P. Créhange, *op. cit.*, p. 102.

5. Elaborarea pledoariei

5.1. Aspecte preliminare

Cunoașterea temeinică a dosarului reprezintă o chestiune de bază pentru un profesionist al dreptului, deprinderile juridice, literare ori artistice fiind golite de conținut în lipsa acestui element central. Cu atât mai mult, cunoașterea sumară sau incompletă a dosarului este rapid percepută în timpul pledoariei pentru că liniștea ce precedă o întrebare simplă sau punctuală adresată de judecător poate dăruia o pledoarie perfectă până la acel moment întocmai precum o piesă de domino.

Odată stăpânit dosarul în toate substraturile sale, avocatul trebuie să se concentreze asupra mizei și să creeze un fir logic spre obiectivul prefigurat. Toate argumentele, strategiile, mijloacele juridice la care avocatul recurge sunt gândite pentru a atinge un anumit obiectiv de la care se pleacă în momentul conceperii pledoariei.

În alegerea argumentelor ce vor sta la baza pledoariei avocatul trebuie să selecteze cu atenție doar elementele pertinente și judicioase în susținerea cauzei sale pentru a nu lăsa această sarcină pe umerii judecătorului. O pledoarie concentrată pe un argument principal bine dezvoltat este primită cu mai multă încredere față de una întemeiată pe o serie de argumente insuficient pregătite.⁹⁹

Ulterior studierii dosarului și a stabilirii mizei, avocatul trebuie să pregătească cu grijă strategia pe care o va adopta, aceasta din urmă reprezentând cheia unei apărări eficiente. Strategia poate fi asimilată chiar cu un pariu pe care avocatul îl face cu sine însuși pentru că dintre toate alternativele pe care le are la dispoziție, aceasta trebuie să aleagă și să se focalizeze pe ceea ce consideră el că reprezintă varianta câștigătoare.

Pledoaria în sine, oricât de strălucită ar fi, nu poate înlocui sub nicio formă strategia, putând însă să o restabilească pe parcurs, dacă avocatul întrezărește anumite erori în strategie ce pot fi, în acest mod, corectate.

5.2. Elementele pledoariei

O pledoarie fără un plan nu reprezintă altceva decât un puzzle nedesfăcut: toate piesele se regăsesc în cutie, însă imaginea completă este departe de a fi observată. Fixarea cadrului juridic în jurul căruia sunt dezvoltate argumentele ce sunt la rândul lor susținute de probatoriu nu este o muncă ușoară, însă, tocmai de aceea puțini avocați sunt cei care excelează în arta oratorică.

Deși nu există un plan imuabil al discursului juridic, este recunoscut faptul că pledoaria este construită, în mod ideal, pe patru mari piloni¹⁰⁰:

- Exordiul sau introducerea;
- Narațiunea sau expunerea faptelor;
- Discuția sau confirmarea tezei enunțate corelativ cu acțiunea de combatere a tezei adversarului;
- Perorația sau concluzia.

⁹⁹ *Idem*, p. 108.

¹⁰⁰ Y. Eminescu, *op. cit.*, p. 9.

Vom prezenta în cele ce urmează fiecare dintre aceste patru elemente principale:

Exordiul – debutul unei pledoarii are un rol esențial în proces pentru că primele cuvinte sunt cele care atrag atenția auditoriului spre cel care pledează, captând atenția acestuia.¹⁰¹ Modalitățile în care poate fi conceput exordiul sunt destul de diverse: introducerea poate fi scurtă – sub forma unei metafore sau a unei anecdote sau, dimpotrivă, poate fi lungă – structurată, metodică, fixând de la bun început miza procesului.¹⁰²

Unii avocați recurg la exordiul pentru a dezvălui în linii mari planul discursului; pentru a readuce dosarul în contextul inițial; pentru a „încolți” adversarul sau pentru a reaminti faptul că în spatele dosarului se află o chestiune esențială ce trebuie tranșată.¹⁰³

Exordiul se află la răscrucea dintre concentrare, stres și captație, introducerea fiind concepută, paradoxal, la finele pledoariei după fixarea și epuizarea celorlalte elemente, având un conținut imprecis până la momentul acordării cuvântului.¹⁰⁴ Putem susține însă cu certitudine faptul că exordiul va fi întotdeauna diferit în funcție de ordinea în care este conferit cuvântul avocatului, prin raportare la partea pe care o reprezintă, reclamant sau pârât, după caz.¹⁰⁵

Finalmente, putem afirma că exordiul este menit a oferi judecătorului dorința de a asculta, precipitarea avocatului către narațiune fiind o mutare periculoasă în strategia acestuia.¹⁰⁶

Narațiunea este acea parte a pledoariei dedicată expunerii și dezvoltării situației de fapt, reprezentând fără dubiu un element esențial al discursului ce nu trebuie neglijat.

Expunerea faptelor trebuie să fie realizată de o manieră simplă, urmând firul cronologic al evenimentelor fără abateri, pentru a avea siguranța că subiectul a fost clarificat iar magistratul a înțeles situația dedusă judecății. În acest sens, claritatea și concizia trebuie să fie caracteristicile principale avute în vedere la elaborarea narațiunii, avocatul având datoria de a nu repeta ceea ce este deja cunoscut auditoriului sau ceea ce a fost enunțat anterior de către partea adversă.¹⁰⁷

Totodată, avocatul trebuie să se asigure că tranziția de la o idee la alta nu este una bruscă, dezvoltarea unei idei urmată de anticiparea alteia fiind necesar a fi realizată cu măiestrie pentru a nu crea impresia unui discurs trunchiat.¹⁰⁸

Indicarea datelor în cuprinsul pledoariei pentru a restabili ordinea cronologică a evenimentelor reprezintă, în realitate, o modalitate de fixare a unor

¹⁰¹ S. E. Lucas, *op. cit.*, p. 190.

¹⁰² P. Crérange, *op. cit.*, p. 116.

¹⁰³ *Ibidem*, p. 117.

¹⁰⁴ Sunt cât se poate de adevărate cuvintele avocatului Georges Kiejman potrivit cu care: „*prima frază dintr-o pledoarie nu este niciodată cea pregătită(...)*”, în acest sens, P. Crérange, *op. cit.*, p. 117.

¹⁰⁵ Y. Eminescu, *op. cit.*, p. 22.

¹⁰⁶ P. Crérange, *op. cit.*, p. 117.

¹⁰⁷ *Ibidem*, p. 119.

¹⁰⁸ S. E. Lucas, *op. cit.*, p. 183.

reper pentru judecători în scopul de a îi ajuta să înțeleagă pe deplin situația de fapt. Însă, este necesar ca avocații să evite abundența datelor pentru a nu sufoca memoria auditoriului, îndepărtând, astfel, atenția de la evenimentele cruciale și cu adevărat importante.¹⁰⁹

Pentru a imprima narațiunii veridicitate, avocații recurg la diverse tehnici: unii vorbesc la timpul prezent și nu la trecut; alții se adresează în numele clientului confundându-se cu acesta ori adaugă unele detalii pentru un plus de credibilitate.¹¹⁰

Discuția este compusă din două părți diametral opuse dar strâns legate între ele: confirmarea expunerii și combaterea argumentelor părții adverse.¹¹¹

Discuția nu este centrată doar asupra faptelor deduse judecății ci înglobează, totodată, aspectele controversate legate de probele administrate, temeiurile de drept incidente precum și aserțiunile aduse de partea adversă.¹¹²

Dacă în cadrul proceselor civile, cel mai frecvent părțile vor îndrepta discuția spre problemele de drept ce se impun a fi dezlegate de instanța de judecată, în procesele penale, situația de fapt este cea care necesită, într-o proporție covârșitoare, atenția magistratului.¹¹³

Confirmarea are rolul de a demonstra atât logic cât și juridic teza susținută de avocat, explicând în fapt și în drept poziția adoptată în proces cu referiri frecvente la probele din dosar. În acest sens, sarcina avocatului este aceea de a găsi cele mai bune argumente și de a le amplifica, punându-le în valoare în contrast cu cele invocate de partea adversă.¹¹⁴

Bertrand Périer recomandă plasarea argumentelor cheie atât la începutul cât și la finele pledoariei referindu-se la această ordine în aranjarea discursului drept argumentare de tip "Nestorien", cu referire la regele Nestor – erou al Războiului Troian. Astfel, dacă un avocat va debuta cu argumentele mai firave, auditoriul nu îl va urmări imediat atenția acestuia devenind mai greu de recuperat. Invers, dacă epilogul va cuprinde argumentele slabe, ultima impresia va fi, în mod evident, una negativă, fără putere de convingere.¹¹⁵

Confirmarea este succedată de combaterea argumentelor adversarului și de anticiparea întrebărilor pe care judecătorul le-ar putea avea.¹¹⁶

Ținând cont de faptul că discuția este cea mai cuprinzătoare și revendică o bună parte din atenția judecătorului, este esențial ca discursul să poată menține vie concentrarea acestuia. Pentru că nimic nu este mai obositor decât un discurs fad, liniar, interminabil, în această parte a discursului vom regăsi cel mai des

¹⁰⁹ F. Liouville, *Paillet ou L'avocat: conseil d'un ancien aux stagiaires sur l'exercice de la profession d'avocat*, Imprimerie et Librairie Générale De Jurisprudence, Paris, 1880, p. 54.

¹¹⁰ P. Créhange, *op. cit.*, p. 120.

¹¹¹ Forma bipartită a discuției a condus ca unii autori să realizeze împărțirea pledoariei în cinci părți și nu patru, în acest sens a se vedea: J. M. Donovan, *op. cit.*, p. 797.

¹¹² Y. Eminescu, *op. cit.*, p. 24.

¹¹³ *Ibidem*, p. 25.

¹¹⁴ P. Créhange, *op. cit.*, p. 120.

¹¹⁵ *Ibidem*, p. 121.

¹¹⁶ *Idem*.

uzitate figuri de stil, expresii artistice, gesticulații sau chiar o anumită doză de umor.

Deși la o primă vedere noțiunea de ”discuție” ar putea fi asociată cu cea de ”dialog”, distincția dintre cele două în cadrul discursului judiciar reprezintă o chestiune fundamentală pentru a înțelege substanța celui de-al treilea element supus analizei. Astfel, discuția are preponderent un caracter uniltaral, accentul fiind pus mai cu seamă pe ”a lămuri” și nu pe ”a dezbate”. Avocatul este preocupat, așadar, să își susțină punctul de vedere și să demonteze argumentele părții adverse fiind mai puțin interesat să poarte un dialog în contradictoriu.¹¹⁷

Cu scopul de a asigura atenția neclintită a auditoriului, pledoaria trebuie să cuprindă un raționament inspirat de o logică implacabil transpusă în propoziții scurte și clare, asociate la intervale succesive de unele apoftegme contextuale redade printr-o articulație puternică și o voce metalică și rezonantă.¹¹⁸

Maurice Garçon preciza în legătură cu discuția următoarele: ”*Când toate cărțile au fost împărțite, tot ce rămâne de făcut este să reunim tot ce s-a spus și să depunem un efort final în rezumarea elementelor esențiale pentru a finaliza convingerea. Momentul perorației a sosit.*”¹¹⁹

Perorația – concluzia pledoariei nu are în mod necesar nevoie de o tranziție cu sfârșitul discuției, reprezentând, însă, piesa finală a discursului. Perorația este, într-adevăr, încoronarea pledoariei pentru că este cea care lasă ultima impresie.¹²⁰

Deși perorația este ultima piesă a pledoariei, fiind plasată în continuarea discuției, de cele mai multe ori aceasta face corp comun cu exordiuul, ultimele cuvinte ale exordiuului fiind preluate la începutul perorației.¹²¹

Cu toate că, în fond, perorația are scopul de a rezuma argumentele expuse anterior și nu ar trebui să depășească mai mult de două fraze, aceasta nu trebuie deloc neglijată. Ultimele cuvinte ale avocatului trebuie, așadar, să fie clare, concise, percutante și să fie în măsură să cuprindă aspectele esențiale invocate fără a le repeta.¹²²

Tranziția între exordiu, narațiune, discuție și perorație trebuie gândită astfel încât să pară o trecere naturală pentru a oferi continuitate între acestea. Privim această trecere drept un liant între idei ce conferă coerență discursului și pune în gardă atenția auditorului.¹²³

¹¹⁷ C. Perelman, L. Olbrechts-Tyteca, *Tratat de argumentare. Noua retorică*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 2012, p. 54.

¹¹⁸ *Eloge de M. le Bâtonnier Jacques Charpentier*, op. cit., p. 871.

¹¹⁹ M. Garçon, *Essai sur l'éloquence judiciaire*, Éd. Corréa, 1947, p. 249 apud P. Créhange, op. cit., p. 122.

¹²⁰ *Idem.*

¹²¹ Y. Eminescu, op. cit., p. 26.

¹²² P. Créhange, op. cit., p. 122.

¹²³ *Idem.*

6. Concluzii

Conchidem prin observația că arta pledoariei a fost, este și trebuie să rămână un deziderat al tuturor celor care doresc să convingă prin cuvânt, prin mijloace oneste și democratice. Deși importanța artei oratorice a cunoscut numeroase și importante fluctuații în ceea ce privește popularitatea și sa, rămâne în prezent tot atât de relevantă că odinioară.

De multe ori, de-a lungul timpului, personajele care au schimbat cursul istoriei nu au fost cei mai iscusiți războinici și nici cei mai importanți savanți, ci oratori deosebiți. Abilitatea de a antrena și de a dirija o masă importantă de opinii a însemnat mai mult decât alte capacități atribuite în mod obișnuit marilor conducători. Imaginea unui orator ne este dată încă de când Cato îl definește ca fiind un *vir bonus dicendi peritus* (“un om de bine iscusit la vorbă”)¹²⁴. Deși există multe nuanțe și detalii care pot fi luate în considerare, această imagine ne este suficientă pentru a înțelege principalele atribute ale unui orator ideal și își păstrează relevanța și acuratețea într-o eră semnificativ diferită, două milenii mai târziu.

Umanitatea evoluează prin conlucrare și colaborare și premisa esențială a acestora este o bună și constantă comunicare. Așadar, un bun conducător va trebui să fie în continuare un bun orator pentru a fi capabil să convingă o majoritate să-l urmeze în ideile sale. În sfera activităților judiciare, avocatul, principalul titular al artei de a convinge, rămâne dator acestei deprinderi întrucât, spunem noi, din fericire, componenta orală a concluziilor acestuia rămâne în continuare o necesitate. De aceea, coerența în sala de judecată depinde, de cele mai multe ori, de capacitatea avocatului de a transmite un mesaj clar și bine articulat.

Referințe

- ***, *Biblioteca marilor procese*, Anul I, nr. 4-5, Editura “Curierul Judiciar”, București, 1924.
- ***, *Eloge de M. le Bâtonnier Jacques Charpentier*, în *Revue internationale de droit comparé*, Vol. 26, nr. 4/1974.
- Arhip, O., *Teoria argumentării. Retorica modernă. Structuri și strategii argumentative în discursul juridic, politic și literar*, Editura Sedcom Libris, Iași, 2003.
- Barbou, M., *L’art de plaider en défense aux assises: analyse dialogique et argumentative d’une Technique sociale du sentiment: le cas del’affaire Courjault*. Droit. Conservatoire national des arts et métiers-CNAM, 2017.
- Billard, A., *La rhétorique antique (1): Histoire de l’art oratoire*, 2021, [on-line].
- Bloch, R., Cousin, J., *Roma și destinul ei*, Editura Meridiane, colecția Biblioteca de artă - Arte și civilizații, volumul I, traducere și note de Slușanschi, B., și Slușanschi, D., București, 1985.
- Boboc, N., *Scurte considerații cu privire la dreptul de autor asupra operelor avocaților*, [on-line].
- Bredin, J.-D., Levy, T., *Convaincre: dialogue sur l’éloquence*, Odile Jacob, 1997.

¹²⁴ R. Bloch, J. Cousin, *Roma și destinul ei*, Editura Meridiane, colecția Biblioteca de artă - Arte și civilizații, volumul I, traducere și note de B. Slușanschi și D. Slușanschi, București, 1985, p. 214.

- Cernelutti cité par Danovi, R., en Souris, P., *Tactiques et stratégies judiciaires*, Bruylant, 2009, p. 256 *apud* Créhange, P., *Introduction à l'art de la plaidoirie*, 4e éd., Gazette du Palais, 2019.
- Cicero, *Arta oratoriei*, Editura Saeculum, București, 2020.
- Cicero, *Despre orator*, I, VIII, în: Cicero, *Opere alese*, II, București, Univers, 1973, *apud* Sălăvăstru, C., *Mic tratat de oratorie*, ed. a III-a, Editura Universității "Alexandru Ioan Cuza" din Iași, Iași, 2021.
- Créhange, P., *Introduction à l'art de la plaidoirie*, 4e éd., Gazette du Palais, 2019.
- Damien, A., Ader, H., *Règles de la Profession d'Avocats*, Dalloz, 2006-2007, *apud* Créhange, P., *Introduction à l'art de la plaidoirie*, 4e éd., Gazette du Palais, 2019.
- Donovan, J. M., *Culture and the Courts in France*, în *Law and History Review*, Vol. 35, nr. 3/2017, [on-line].
- Eminescu, Y., *Pledoarii celebre. Antologie de oratorie judiciară*, Editura Lumina Lex, București, 1995.
- Garçon, M., *Essai sur l'éloquence judiciaire*, Éd. Corrèa, 1947, p. 249 *apud* Créhange, P., *Introduction à l'art de la plaidoirie*, 4e éd., Gazette du Palais, 2019.
- L'abominable Dr. Petiot*, France Loisir, 1990 *apud* Créhange, P., *Introduction à l'art de la plaidoirie*, 4e éd., Gazette du Palais, 2019.
- Lévêque, P., *Aventura greacă*, volumul al II-lea, colecția Biblioteca de artă, arte și civilizații, Editura Meridiane, București, 1987.
- Liouville, F., *Paillet ou L'avocat: conseil d'un ancien aux stagiaires sur l'exercice de la profession d'avocat*, Imprimerie et Librairie Générale De Jurisprudence, Paris, 1880.
- Lucas, S., E., *Arta de a vorbi în public*, trad. Miruna Andriescu, Editura Polirom, 2014.
- Maiorescu, T., *Critice*, București, vol. 3, 1930, p. 259 *apud* Eminescu, Y., *Pledoarii celebre. Antologie de oratorie judiciară*, Editura Lumina Lex, București, 1995.
- Packham, C., *Cicero's Ears, or Eloquence in the Age of Politeness: Oratory, Moderation, and the Sublime in Enlightenment Scotland, Eighteenth-Century Studies*, vol. 46, nr. 4/2013.
- Parole d'avocat*, Herrman, 1994 *apud* Créhange, P., *Introduction à l'art de la plaidoirie*, 4e éd., Gazette du Palais, 2019.
- Perelman, C., Olbrechts-Tyteca, L., *Tratat de argumentare. Noua retorică*, Editura Universității "Alexandru Ioan Cuza" Iași, 2012.
- Périer, B., *La parole est un sport de combat*, JC Lattès, 2017, p. 19-20 *apud* Créhange, P., *Introduction à l'art de la plaidoirie*, 4e éd., Gazette du Palais, 2019.
- Préface de l'annuaire de l'association des secrétaires et anciens secrétaires de la conférence* *apud* Créhange, P., *Introduction à l'art de la plaidoirie*, 4e éd., Gazette du Palais, 2019.
- Quintilian, M., F., *Arta oratorică*, Editura Minerva, colecția Biblioteca pentru toți, 1974.
- Remarques sur la parole*, Éd. Dalloz-Sirey, 1944 *apud* Créhange, P., *Introduction à l'art de la plaidoirie*, 4e éd., Gazette du Palais, 2019.
- Sălăvăstru, C., *Mic tratat de oratorie*, ed. a III-a, Editura Universității "Alexandru Ioan Cuza" din Iași, Iași, 2021.
- Schopenhauer, A., *Arta de a avea întotdeauna dreptate sau Dialectica eristică*, trad. de Bârlea, P., G., Editura Muzeul Literaturii Române București, 2010.
- Seneca, v. *Controversiae, praefatio* II, *apud*. Cicero *Arta oratoriei*, Editura Saeculum, București, 2020.
- Tacite, *Dialogue des orateurs*, Paris, Les Belles Lettres, 1985, *apud*. Sălăvăstru, C., *Mic tratat de oratorie*, ed. a III-a, Editura Universității "Alexandru Ioan Cuza" din Iași, Iași, 2021.
- Todorov, T., *Teorii ale simbolului*, București, Univers, 1983, *apud*. Sălăvăstru, C., *Mic tratat de oratorie*, ed. a III-a, Editura Universității "Alexandru Ioan Cuza" din Iași, Iași, 2021.